

10 EPIGRAFIKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V části studijní opory věnované epigrafice se studenti seznámí s nápisy na různých epigrafických památkách, naučí se jim porozumět a odborně je zpracovat. Hlavním úkolem této kapitoly je naučit čtenáře orientovat se v písmu napsů, časově je zařadit a interpretovat. Neopomenuty zůstanou ani chronogramy, u nichž jsou určitá písmena interpretována jako římské číslice tvořící konkrétní datum.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování této kapitoly dokážete:

- porozumět teoretickým přístupům a metodám, které se v epigrafice používají;
 - pochopit zásady popisu epigrafických památek;
 - interpretovat historické nápisy a jejich kontext;
 - identifikovat chronogramy na epigrafických památkách.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

Prostudování kapitoly vám zabere přibližně 60 minut.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Epigrafika; nápis; chronogramy

10.1 Zásady popisu epigrafických památek

Epigrafika je věda, která se vydělila z paleografie a zabývá se studiem napsů a textů vytesaných nebo napsaných na trvalých materiálech, jako jsou kámen, kov, keramika nebo dřevo. Nápisy mohou být umístěny na nemovitostech (budovy – omítky, připevněné texty), movitostech (pamětní kříže, rozcestníky, mobiliář domácností atd.),

na zvonech, uměleckých a dalších památkách. Mohou být provedeny formou malby, fresky, vyrytí, odlití nebo intarzie. Pomocí epigrafiky mohou vědci rekonstruovat historické události, pochopit vývoj písma a jazyka a získat hlubší vhled do každodenního života minulých společností.

Při popisu epigrafických památek neplatí žádná pevná a závazná pravidla. V literatuře předmětu se objevuje několik metodik jejich zpracování. Autorem jedné z nich je např. Miroslav Flodr, který zásady popisu památek rozděluje do tří částí:

- lokalizace památky,
- celková charakteristika památky a
- záznam nápisu.

Lokalizace památky zahrnuje místo uložení památky, označení obce, označení objektu nebo orientační polohy, v níž se epigrafická památka nachází. Pokud je předmět uložen ve sbírkách muzeí, galerií a jiných institucí, uvádí se platný název instituce a evidenční označení sbírkových předmětů.

Celková charakteristika památky obsahuje: určení nositele nápisu, určení materiálu, rozměry, úpravu/zpracování, stav dochování památky, staří a provenienci.

Poslední položkou popisu epigrafické památky je záznam nápisu obsahující charakteristiku písma z hlediska grafiky, techniky a velikosti, a přepis písma (transliterace) s popisem stavu textu s využitím tzv. leydenského systému závorek.

Příklady:

1. Náhrobník Jindřicha Grodeckého z Brodu

Lokalizace: Slezský Hradec, farní kostel sv. Bartoloměje

Datace: před rokem 1587,

Materiál: pískovec

Rozměr: 180 x 78 cm

Stan dochování: zachovalý

Nápis: LETA • PANIE • 15[---] / [---] VSNVL • W PANV BOHV • VROZENY • PAN
• GINDRZYCH / GR[O]DECZKY • Z BRODOW • A NA / GRODCZI • A TVTO POD
TIM KAMEN[EM] • POCHOWA[N]

GEHOSTO DVSSI • PAN BVH RACZ • MILOSTIW BITI

Písmo: kapitála

Technika: vtesaný nápis obíhající monument na okrajové liště

Obrázek 69: Náhrobník Jindřicha Grodeckého z Brodu, před 1587, Slezský Hradec, farní kostel sv. Bartoloměje.

Zdroj: MATEJKO-PETERKA Ilona: *Země a její pán. Struktury vlády a její projevy na území Rakouského Slezska do konce první světové války.* Opava 2014, s. 400–401.

2. Kamenná pamětní deska biskupa Jana IV. ze Žiče (Sitsch). Nápis: IOANNES SITSCH EPISCOPUS WRAT. SUPERIORIS ET INFERIORIS SILESIAE UPREMUS CAPITANEUS MOLAM HANC FREIWALDENSEM ANTE LIGNEAM ET VETUSTATE PLANE COLLAPSAM EPISCOPAT(us) SUI AN QUART(o) A FUNDAMENTIS LIBERALI SUM TU SUO EX LAPIDIBUS EX TRUI CURAVIT ANNO D(omi)NI MDCIII

Obrázek 70: Kamenná pamětní deska biskupa Jana IV. ze Žiče (Sitsch) z roku 1604.

Zdroj: Vlastivědné muzeum Jesenicka, fond Kultura, inv. č. H/JE 14776.

3. Hraniční kámen s erbem Oppersdorfů, 1669, pískovec, 160 x 55 x 30 cm, Staré Hamry, areál obecního úřadu. Nápis: PROSTRZED RZEKY GEST HRANICE / 1669 / FRANCIS: EVSEB: S: R: I: CO: AB OPPERSDORF L: B: IN EYCH ET FRIEDSTEIN HAERED: DNVS GLOGOVIAE SVPER FRIDECII ET RATIBOR: S: C: M: CONSIL: ACT: CAM: ET DVCAT: OPPOL: ET RATIB: CAPITANEVS.

Obrázek 71:

Zdroj: MATEJKO-PETERKA Ilona: Země a její pán. Struktury vlády a její projevy na území Ra-kouského Slezska do konce první světové války. Opava 2014, s. 392.

4. Zvon z roku 1579 od Brikcího z Cimperka ze staré radnice v Ústí nad Labem (v současnosti v Muzeu města Ústí nad Labem). Nápis frakturou.

Obrázek 72: Zvon ze staré radnice v Ústí nad Labem, 1579.

Zdroj: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:%C3%9Ast%C3%AD_nad_Labem_radnice_zvon.JPG (11. 07. 2024)

10.2 Chronogramy

Chronogramy jsou zajímavým a specifickým druhem nápisu, ve kterém jsou určité písmena interpretována jako římské číslice a jejich součet dává konkrétní datum. Tato písmena jsou obvykle v textu nějak zvýrazněna, například velkými písmeny, aby bylo jasné, která jsou součástí chronogramu. Tento typ nápisu je často používán na pamětních deskách, budovách, kostelech a pomnících. Chronogramy byly oblíbené hlavně v období baroka, kdy se často používaly na nápisech kostelů, klášterů nebo na různých památnících a deskách. Jsou zajímavým příkladem toho, jak se estetika a hra s čísly a písmeny prolínaly s epigrafickým uměním.

Příklady:

1. Soha sv. Judy Tadeáše na Karlově mostě v Praze, chronogram s datem 1708.

Nápis: **DeVoto ChrIstI aMICo** (Oddanému Kristovu příteli)

Písmena **DVCIIMIC** dávají letopočet: 1708

M – 1000, D – 500, CC – 200, V – 5, III – 3

Obrázek 73: Soha sv. Judy Tadeáše na Karlově mostě v Praze.

Zdroj: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Charles_Bridge_St_Thadeas.jpg (11. 07. 2024).

2. Morový sloup v Kutné Hoře.

Morový sloup v Kutné Hoře vytvořil jezuitský sochař František Baugut a byl zhotoven 1714–1716. Připomíná morovou epidemii z roku 1713.

Nápis: contra **VIrVs In braChIo potentIaM ostenDIt**

Písmena VIVICIIMDI dávají letopočet 1615. Není zcela jasné, jak toto datum souvisí s výstavbou morového sloupu. Pravděpodobně došlo k chybě v označení jednotlivých písmen a i první písmeno „C“ ve slově „contra“ mělo být součástí chronogramu.

Obrázek 74: Morový sloup v Kutné Hoře (detail), 1713.

Zdroj: <https://www.latina-zdarma.cz/article/2014080101-latina-kolem-nas-kutna-hora-ii> (11. 07. 2024).

DALŠÍ ZDROJE

1. FLODR, Miroslav: *Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, C 21–22, 1975, s. 167–174.
2. HEJNIC, Josef: *Náhrobky v lapidáriu Národního muzea*. Sborník Národního muzea 13, řada A, 1959, s. 141–220.
3. HEJNIC, Josef: *Nápisy na českých zvonech ve 14. a 15. století*. Časopis Národního muzea 129, 1960, s. 1–33.
4. ROHÁČEK, Jiří: *Epigrafika v památkové péči*. Praha 2007.
5. ŠEDIVÝ, Juraj a kol.: *Latinská epigrafia. Dejiny a metodika výskumu historických nápisov zo Slovenska*. Bratislava 2014.
6. VIDMAN, Ladislav: *Psáno do kamene*. Praha 1975.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

1. Identifikujte chronogram a proveďte převod na konkrétní datum.

Obrázek 75: Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci (detail).

Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holy_Trinity_Column_-_chronogram_south.JPG (11. 07. 2024).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola seznámila čtenáře s epigrafikou, což je věda zabývající se nápisy a nápisovým písmem. Pozornost byla věnována především zásadám popisu epigrafických památek. Prezentovány byly rovněž nápisy nacházející se na různých druzích předmětů, mimo jiné na náhrobcích a zvonech, včetně těch obsahujících chronogramy